

TNC AKTUELLT

Tekniska nomenklaturcentralen
Box 5243
102 45 STOCKHOLM
Tfn 08-24 92 90

Årgång 23(1981):1

UTBILDNING I TERMINOLOGI BEHÖVS

TNCs uppgift är att skapa en för svenska förhållanden lämpad teknisk terminologi. Den försöker vi fullgöra genom att insamla, bearbeta och sprida termer med definitioner. Ett annat effektivt sätt att uppfylla målet är att sprida kunskap om principer och metoder för terminologiarbete. På det sättet kan vi höja kompetensen hos de personer som sätter namn på nya företeelser, väljer och vrakar bland olika benämningar eller förklarar valda termers innebörd.

Under år 1981 kommer vi att lägga ned mycket arbete på att skaffa fram och sprida material om bl.a. begreppsanalys, definitionsskrivning och termval. Materialet kan sedan användas vid kurser som TNC anordnar eller, om intresse finns, vid kurser som andra utbildningsorganisationer håller. Ett mer avlägset mål är att också få igång en forskarutbildning inom terminologiområdet.

Terminologi - läran om termer, deras förhållande till varandra, deras bildningssätt och representation av kunskapsstrukturen inom ett särskilt ämnesområde - har i dag ingen naturlig nemvist i det nögre utbildningsväsendet. Den snabba tekniska utvecklingen ställer nya krav på det tekniska fackspråket och det behövs en vetenskaplig behandling av terminologin. Det är inte tillfredsställande att lita till en intuitiv språkkänsla hos experter inom olika fackområden när de ställs inför terminologiska problem. Det behövs utbildning och hjälpmedel som skapats under kvalificerad teoretisk ledning.

INNEHÅLL

Utbildning i terminologi behövs.....	1
Nytt om TERMDOK.....	2
Representantförsamlingens årsmöte.....	2
På kurs med TNC.....	2
Termfrågor i urval.....	3

TNC hoppas också att två planerade och av Nordiska forskarkurser finansierade kurser inom terminologiområdet blir av. Den första skulle äga rum i juni 1981 i Norge och handla om terminologiundervisning. Den andra skulle ta upp forskningsproblem och-metoder inom fackspråks- och terminologiområdet och förläggas till Vasa i Finland i augusti 1982.

NYTT OM TERMDOK

Som vi tidigare berättat i TNC-Aktuellt håller TNC på att överföra sin termbank till det nya svenska databassystemet 3RIP. Detta sker inom ramen för den provdrift i 3RIP som skall pågå t.o.m. juni i år. Provdriften organiseras och finansieras av DFI (Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning), som bjudit in olika databasägare att delta. De flesta har huvudsakligen dokumentatlistisk inriktning, t.ex. IDC-KTHB (informations- och dokumentationscentralen vid Tekniska Högskolan i Stockholm), och bidrar med referensdatabaser. Dessa baser upplyser om var den efterfrågade informationen finns (t.ex. i tidskrifter eller böcker).

TNCs termbank är däremot vad som brukar kallas en faktadatabas, dvs. en databas där brukaren utläser den slutliga informationen direkt ur basens poster.

För att man effektivt skall kunna utnyttja en installation av det här slaget krävs insikt både i söksystemets funktion och i databasens uppbyggnad.

Vi har av den anledningen ställt samman en svenskspråkig användarhandledning, som vi hoppas skall var förståelig även för dem som har föga erfarenhet av datorer och informationsåtervinning.

Handledningen liksom fem dataterminaler användes flitigt i TNCs lokaler fredagen den 20 februari. Då arrangerade vi nämligen vårt första seminarium för TERMDOK-brukare. Tretton vetgiriga representanter för olika delar av svenskt näringsliv och förvaltning hade kommit för att få veta mera om:

Orientering om TNC, SIS med fackorgan och FMV som terminologiproducenter
 Provdrift av 3RIP - förutsättningar och organisation
 Användarhandledning - en introduktion

Därefter följde praktiska

gruppövningar med handledare. Dagen avslutades med en gemensam frågestund.

Något mer seminarium har ännu inte planerats, med hör gärna av Dig om Du är intresserad av att delta i provdriften. Om Du är angelägen att komma igång snabbt kan vi enkelt ordna de organisatoriska detaljerna och förse Dig med en användarhandledning. Den bör kunna användas för självstudium, åtminstone om Du har vissa förkunskaper i ämnet. Blir behovet av ännu ett seminarium tillräckligt stort, kommer vi självfallet att ordna ett sådant.

Under provdriften, dvs. till 1 juli 1981, kommer TNC inte att debitera några kostnader. Hur situationen kommer att gestalta sig därefter är ännu svårt att bedöma. Allt talar dock för att de ekonomiska villkoren inte längre blir fullt lika gynnsamma.

Om Du vill veta vilka databaser som f.ö. är tillgängliga inom ramen för provdriften, ta kontakt med Roland Hjerpe på DFI, tfn 08-744 28 40.

REPRESENTANTFÖRSAMLINGENS ÅRSMÖTE

TNCs representantförsamlings årsmöte äger rum den 23 april kl. 13.00 i SMS lokaler, Jungfrugatan 10. Efter det ordinarie årsmötet kommer en paneldiskussion kring omvärldens behov av terminologi och TNCs möjligheter att snabbt presentera svar på terminologiska frågor. Problemet är aktuellt för bl.a. innovatörer, konstruktörer, informationstekniker och datatekniker.

Kallelse med fullständigt program kommer att sändas ut till medlemmar och andra berörda i början av april.

PÅ KURS MED TNC

Det finns definitioner av många olika slag, och det finns många delvis oförenliga önskemål om hur en definition skall vara beskaffad. Mot fackmannens krav på precision står ibland lekmannens krav på ett

omedelbart begripligt besked om innebörden av ett ord som är främmande för honom.

Det som fackmannen vill ha - medvetet eller omedvetet - är någonting som liknar en realdefinition. En sådan redovisar alla kännetecken som utmärker ett tekniskt eller vetenskapligt begrepp. Sålunda avgränsas detta från andra begrepp som är gängse inom hans kunskapsdomän, och definitionen antyder hur det är förbundet med dessa. Så här:

- resonans är växelverkan mellan periodisk kraft och kropp varvid (en av) kraftens frekvens(er) sammanfaller med eller ligger nära någon av kroppens egenfrekvenser så att svängning med ökande amplitud uppstår, säger TNCs hållfashetsordlista.

En realdefinition är många gånger, liksom här, uttryckt med hjälp av andra termer ur den terminologi som begreppet hör till. Då blir det mycket svårt för den föga fackkunniga att hämta någon nyttig information ur definitionen. Han tvingas kanske gå omvägen via de tekniska termer som ryms i definitionen och därifrån till de termer som de nya definitionerna är uppbyggda kring, och därifrån...

Det som lekmannen vill ha är en översättning till sitt eget språk av en teknisk term. Han är knappast betjänt av någonting annat än en lagom fyllig nominaldefinition, en ordförklaring:

- Resonans är återklang, genklang, genljud, säger Illustrerad svensk ordbok om ordet i dess användning som fysisk term.

Den som tror sig veta vad en bil är kanske studsar inför en realdefinition som denna, hämtad ur TNCs Kommunalteknisk ordlista:

- En bil är ett motorfordon som är försett med tre eller flera hjul eller medar eller med band.

Lättare att begripa är den specifikation, uppräknig som följer:

- Bil indelas i personbil, lastbil och buss.

Det ligger en svaghet i uppräknigen som form för definition, nämligen att det kan uppstå nya arter i släktet. Uppdelningen i personbil, lastbil och buss tycks ofruktbar en tänkbar dag då nästan alla bilar tar tolv passagerare och tre ton last.

Det som man kan vinna med att ge definitionen formen av en uppräknig är konkretion, som kanske gör definitionen mera allmänt begriplig.

Kanske skulle TNC eftersträva att åstadkomma termsamlingar som kan tillgodose både fackman och lekman? För den ena en termtabla och för den andre ordförklaringar som inte kräver att han ser den sökta termens begrepp i ljuset av alla andra begrepp inom domänen?

Vår förra chef, Einar Selander, avslutade nyligen en kurs för de nya TNC-anställda. Under tio möten delade han med sig av sina erfarenheter. Utom ny kunskap gav kursen stoff för en handbok kring mål och metoder i terminologiarbete som vi arbetar på.

Utbildningen för TNCs egen personal fick det uttalade bisyftet att komma metodhandboken till godo. En onsdagseftermiddag i februari inleddes en ny serie av seminarier med samma dubbla syfte. Det var vid detta möte som vi alla begrundade det som refereras här ovan. Temat var alltså definitionsskrivning. Vi fortsätter framöver med andra teman som kompletterar, breddar eller fördjupar den Selanderska framställningen.

TERMFÄRGOR I URVAL

I TNC-Aktuellt 1980:4/5 uppmanade vi läsarna att med hjälp av en särskild kupong skicka in frågor gällande nya och gamla termer, definitioner, översättningar, lämpliga eller olämpliga uttryckssätt m.m. Några frågor, fast inte alls särskilt många, har flutit in till följd av uppmaningen. Här redogör vi för en av

dem.

Fråga: Vad skall man kalla en anläggning som tar hand om och renar vårt avloppsvatten?

Svar: TNC diskuterade frågan redan för ett tiotal år sedan, i samband med utarbetandet av vattenordlistorna. Det som gällde då, gäller än i dag och kan tala att upprepas.

Det fullständiga namnet för en sådan anläggning är egentligen avloppsvattensreningsverk. Termen är lång och ohanterlig, och det är lämpligt att göra en s.k. ellips, avloppsreningsverk, avloppsverk eller reningsverk. TNC har bl.a. i TNC 65 VA-teknisk ordlista, föredragit reningsverk framför avloppsverk som den kortare formen, bl.a. av det skälet att rening är en mer positivt klingande benämning. Invändningen att vattnet inte blir "rent" och att det därför skulle var fel att tala om reningsverk är inte befogad eftersom adjektivet "ren" kan kompareras och man kan således tala om olika grader av renhet.

Som jämförelse kan nämnas att vi för vattenreningsverk bildar ellipsen vattenverk.

Fråga: Lämplig benämning för ett pistolliknande verktyg för sammanfästning av tunnplåtsdetaljer?

Svar: (TNC har, för att besvara denna fråga, gjort en s.k. rundfråga till ett antal sakkunniga. Systemet med rundfrågor användes ofta under TNCs första år för att åstadkomma väl genomtänkta uttryck och definitioner till grundläggande tekniska företeelser.)

Det aktuella verktyget används för att fästa samman två plåtar åt gången. Plåtarnas tjocklek får vara högst 1,2 mm vardera, och de fästs samman genom att två flikar stansas ut ur plåtarna, viks över varandra och pressas ihop. Resultatet framgår av figur 1 nedan.

Frågan har alltså varit vad man skall kalla detta fästverktyg. För besvarandet av frågan har följande begreppsträd använts:

Av trädet framgår att det aktuella fästverktyget tillhör grupp III. Låt oss emellertid först säga något om grupperna I och II. Gruppen I omfattar fästverktyg som bultpistoler, nitpistoler och spikpistoler. Grupp II omfattar bl.a. lödpistoler (som matar fram lödtenn) och svetspistoler (som matar fram svetsselektroden). För dessa grupper av fästverktyg används redan i dag benämningar med efterleden "pistol", något som man inte har någon anledning att invända emot.

Hur är det då med grupp III? Kan de fästverktyg som inryms i denna grupp också ges namn med efterleden "pistol"? Det finns inte många exempel att anföra som stöd för ett jakande på den frågan. Ett exempel är dock det pistolliknande lödverktyg som trots att det inte matar fram lödtennet ändå kallas lödpistol. Några exempel från helt andra områden är joniseringspistol (för neutralisering av statisk elektricitet) och startpistol.

TNC anser att ett pistolliknande utseende hos ett don ger så stark association till skjutvapnet pistol, att ett sådant don, även om ingenting skjuts ut, kan ges en benämning med efterleden "pistol". Hur stor likhet som krävs för att man skall få kalla ett don för "-pistol" kan givetvis inte bestämmas på förhand, avgörandet får ske från fall till fall.

Slutsatsen blir alltså att det aktuella fästverktyget kan ges ett namn med slutleden "pistol", liksom alla fästverktyg (och andra don) med pistolliknande utseende (grupp III i

begreppsträdet). Men vad skall då fästverktyg med pistolliknande utseende kallas som grupp (nivå 2 i begreppsträdet)? Närmast till hands ligger termen fästpistol, vilken blir TNCs rekommendation. Den icke-skjutande fästpistolen måste nu förses med en förled och eventuellt en mellanled. Som ledning i valet av dessa skall vi se på några existerande fästpistoler (och motsvarande fästmetoder och fästförband).

Verktyg

- 1 bultpistol
- 2 klammerpistol
- 3 nitpistol
- 4 spikpistol
- 5 stiftpistol

Metod

- 1 bulthäftning
- 2 klamring, klammerhäftning
- 3 nitning
- 4 spikning
- 5 stiftning

Förband

- 1 bultförband
- 2 klammerförband
- 3 nitförband
- 4 spikförband
- 5 stiftförband

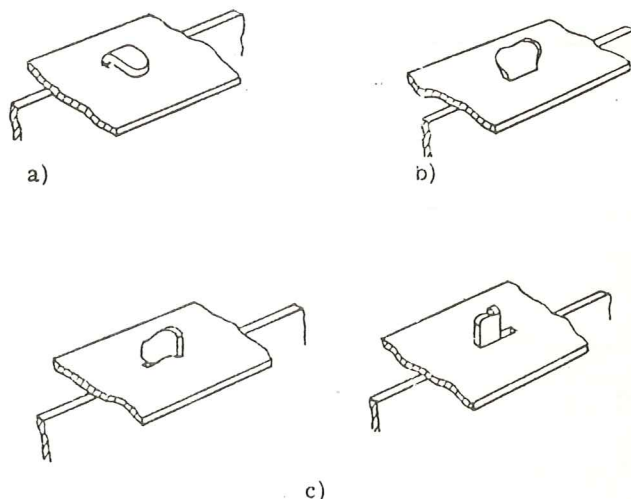
Förlederna i dessa benämningar utgörs av namn på fästelement. Klammerpistol föredras framför det för samma verktyg förekommande häftpistol, som ju betecknar ett mycket vidare begrepp, närmast synonymt med fästpistol. Som efterled har för de två första metoderna använts "häftning". Det tänkbara alternativet "fästning" tyngs av att det har flera betydelser.

Om man benämner den aktuella fästpistolen i analogi med pistolerna ovan skulle namnet bli flikpistol, ty här är det flikarna som utgör fästelement. Denna benämning anger dock inte att det är fråga om ett fästverktyg, en brist som skulle kunna elimineras genom inskjutning av t.ex. fäst, fästning, häft eller häftning. Termerna flikhäftningspistol och

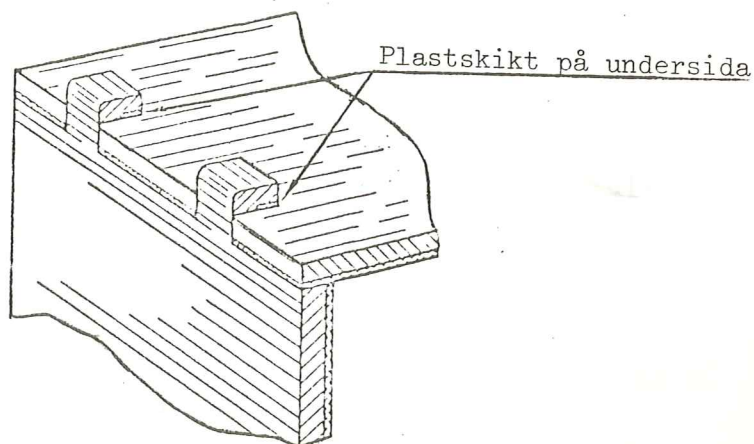
flikhäftningspistol har dock den nackdelen att de är besvärliga att uttala. Flikfästpistol och flikhäftpistol är bättre i det avseendet.

Det är önskvärt att benämningen anger att det är fråga om ett fästverktyg. TNC förordar därför termen flikfästpistol. När missförstånd ej befaras kan termen fästpistol användas. Metod och förband föreslås heta flikfästning och flikförband.

Slutligen vill vi visa några andra typer av flikförband, som Institutet för verkstadsforskning, IVF, kallar nabbförband, en benämning som TNC kan stödja. Vi låter bilderna tala för sig själva.

Figur 2 Nabbförband a) bockad nabb b) vriden nabb c) vriden nabb med inskarving(ar)

Figur 3 Hörnskarv med nabbar.